hrushevsky.nbuv.gov.ua

Бібліоґрафія

(Оцінки, реферати, замітки).

Історія суспільна і культурна.

А. Шахматовъ — Корсунская легенда о крещеніи Владиміра (Сборникъ въ честь В. И. Ламанскаго, II, с. 1029—1183).

St. Srkulj — Drei Fragen aus der Taufe des heiligen Vladimir (Archiv für sl. Phil., XXIX, c. 246—287).

А. Бертье-Делагардъ — Какъ Владимиръ осаждалъ Корсунь (Извѣстія отд. рус. языка, 1910, I, с. 241—307).

Сї три статї тїсно звязані між собою і вносять в сумі богато нового і інтересного в оден з найважнїйших моментів нашої минувшини; не мавши змоги висловити свої гадки з приводу їх зараз по їх появі, роблю то бодай тепер; одначе не вхожу у всесторонне обговореннє їх — бо було б того занадто богато, тай деякі з сих питань порушую в останній главі I т. Історії, котру доповняв для нового видання.

Статї Сркуля і Берте-Деляґарда викликані були статею ак. Шахматова (властиво статями — бо й ще иншою його статею, уміщеною в Сборнику харьков. ист.-фил. общ.: Одинъ изъ источниковъ лѣтописнаго сказанія о крещеніи Владиміра). Сркуль одначе й перед тим працював в сих питаннях: свого часу я рецензував його статю про балканські війни Святослава (Записки т. XVII) — нова студія його служить її продовженнєм, котрому праця Шахматова дала тільки близший привід. Б.-Деляґард, як спеціаліст по історії й особливо — топоґрафії старого Херсонеса, навязує свої гадки до обох статей — Шахматова і Сркуля — та ставить собі завданнєм показати, як належить собі представити Володимирову кампанію з становища так би сказати — военно-топоґрафічного.

Праця ак. Шахматова поділяєть ся на дві частини; в першій (гл.

I—VII) він дає перегляд і систематику старих повістей про охрещеннє Володимира, в другій (гл. VIII—XII) близше спиняєть ся над так званим ним „Житієм особаго состава“ й її відносинами до літописного оповідання. Окрім ранійше опублікованого пок. Халанским текста сього житія (з ркп. Публичної бібліотеки) він публікує ще иншу, повнійшу версію його з збірника XVII в., з бібліотеки купця Пліґіна (теп. Академії наук), піддає близшій аналізі і пробує дати реконструкції початкового вигляду сеї „корсунської леґенди“, як він її називає. Літописне оповіданнє він вважає комбінацією т. ск. київської леґенди (оповідання „древнѣйшаго свода“) з сею корсунською — але на скільки інтересні і цінні його здогади про походженнє і зміст корсунської леґенди, о стільки, мушу признати ся, мало мене вдоволяють виводи шановного дослідника що до київської повісти. Тим часом як корсунська леґенда виходить повна преінтересного змісту — і билинних мотивів, і фактичних відомостей, і єрархічних тенденцій, на стільки київська виходить, так би сказати, порожнім місцем: Шахматов думає, що вона була простою перерібкою болгарської повісти про охрещеннє Бориса. Полишаючи на боці малу правдоподібність виводу з такого гіпотетичного джерела — повісти, котрої не маємо і не знаємо навіть, чи вона була, — зовсім неймовірно, щоб Киянин XI в., заходячи ся писати про такого популярного героя як Володимир, не знайшов про нього ніякого інтересного матеріалу і попросту ескамотував болгарську повість, з легка підправивши її під Володимира! Тому кінець кінцем і дану Шахматовим реконструкцію літописного оповідання уважаю схибленою. Тим часом Сркуль в своїй розвідці взяв сю гіпотезу Шахматова за вихідну точку.

Праці Сркуля і Б.-Деляґарда, хоч в значній мірі виходять з студий Шахматова, мають одначе зовсім инший характер, ніж сї студії. Тим часом як Шахматов студіює літопись як історик літератури літературний твір, продукт літературної творчости — ті два стають в позицію інтерпретаторів, які перед усім силкують ся зміркувати, який реальний, фактичний підклад лежить під оповіданнями наших старих повістей — літописного оповідання перед усім. Становище в самім ґрунті, розуміє ть ся, мало раціональне.

Сркуль в своїй розвідці ставить собі такі три питання: як розуміти оповіданнє літописи про посольства до Володимира; які мотиви привели Володимира до охрещення; котрого року се було. Починає з хронольоґічних виводів, котрі взагалі займають дуже богато місця в його праці, але результати їх не вважаю особливо цінними, і тому не буду над ними застановляти ся. Інтереснійша проба дати загальне освітленнє політики Володимира: по гадці автора він був повним індіферентистом в релїґійних питаннях (автор вважає, що норманські впливи

в Новгороді мусїли його таким зробити і наводить довгий раз звісток на доказ релїґійного індіферентизму Норманів), але будував свою полїтику на релїґійних мотивах. Сркуль доказує, що виступаючи проти Ярополка, Володимир опирав ся на прихильниках поганства против християнства, і ставши князем київським з особливою енерґією заходив ся коло піднесення поганського культу — впровадивши небувалих перед тим антропоморфних ідолів богів на скандинавський взірець. Дивним способом одначе Сркуль іґнорує при тім не тільки виводи Соловйова, що шістдесять лїт тому дав подібне ж освітленнє полїтицї Володимира, але і арґументи Ґолубінского, котрі той видвигнув против сеї гіпотези — сї арґументи не перестаріли ся й тепер, і деякі з них можна вповнї повторити і против здогадів Сркуля.

Виводи Сркуля про реальні факти, які лежать під оповіданнями про посольства до Володимира, мають служити поправкою і доповненнем до гіпотези Шахматова про житє Бориса, як первовзір лїтописного оповідання про Володимира; автор особливо спиняєть ся над здогадом, що посли нїмецькі — се були посли від Теофано, сестри царівни Анни. В аналїзї звісток про переговори візантийських цїсарів з Володимиром Сркуль ставить ряд слабо уґрунтованих і малопотрібних здогадів про тайний характер сих переговорів. Він здогадуєть ся, що умова цїсарів з Володимиром була потайна; Володимир хрестив ся потайки, його напад на Херсонес був зроблений за порозуміннем з цїсарями, щоб оправдати в очах суспільности віддання царівни за Володимира, і Анастас, піддаючи Корсунь Володимирови, поступав по мисли імператора!

Такі самі і здогади автора, що Володимир, виславши помічне військо цїсареви, тим ослабив себе, не міг вести успішної боротьби з Печенїгами, мусїв залишити далекі заграничні походи і віддати ся внутрішній орґанїзаційній дїяльности. Все се тільки через висланнє 6 тис. війська, з котрого мабуть більша частина була варязькими приходнями, яких при охотї можна було справити собі друге стільки...

Против деяких здогадів Сркуля виступає Б.-Деляґард. Головна прінціпіальна ріжниця — що Б.-Деляґард не хоче признавати ваги полїтичних мотивів в зносинах Володимира з Царгородом; по його гадцї Володимир зовсїм не бажав споріднення з візантийським двором, зовсїм не жадав царівни Анни — ся комбінація вийшла від царгородського двору, царівна Анна грала ролю закладницї за той полк дружини, який Володимир посилав — і він післав сей полк тільки тодї як Анна прибула до нього, після здобутя Корсуня.

Знов перецїнюваннє вартости того помічного полку для Володимира — і зовсїм довільне перевертаннє всїх вказівок наших джерел, всїх хронольоґічних показів за для повзятої наперед гадки — що Володимир

не міг сього полку пустити, не діставши всього того, чого хотів з Царгорода.

Така довільність в моментах основних робить дуже дивне вражіннє поруч великої скрупулятности в дрібницях — аж задалеко теж посуненої. Б.-Деляґард напр. комбінує зраду Жберна з зрадою Анастаса, вводить обидва сї епізоди як два ріжні моменти в історію облоги Корсуня і силкуєть ся знайти вповні реальний зміст букві обох сих оповідань. Се помилка, очевидно, але серед його коментаріїв є чимало і цінних пояснень і помічень, підданих знаннєм тодішньої воєнної техніки і історично-топоґрафічної обстанови кампанії. Напр. супроти гадок инших дослідників — до котрих прилучаєть ся й Шахматов, що деякі подробиці літописного оповідання вказують на чоловіка корсунського, місцевого, котрий пише про облогу з становища обложених, інтересне поміченнє Б.-Деляґарда, що вся історія облоги оповідаєть ся з становища не обложених, а того війська що облягає — так би сказати на підставі штабового журнала Володимира, й ин.

Повторяю, всього богацтва помічень і гадок, які висувають і піддають згадані тут праці, вичерпувати в рамах рецензії не можна. Вони тільки ще раз показують, як ще богато інтересного криєть ся в сім переломовім моменті нашої минувшини, і як богато можуть дати для нього студії рукописного матеріалу і близша аналіза за його помічю джерел уже звісних. *М. Грушевський.*

Listy ks. Piotra Skargi T. J. z lat 1566—1610, podług autografów wydał i objaśnił ks. Jan Sygański T. J., Краків, 1912, стор. VIII + 330 + 1 портрет.

Ks. Jan Sygański — Działalność ks. Piotra Skargi T. J. na tle jego listów 1566—1610. Szkic historyczny, Краків, 1912, стор. VIII + 138 + 19 ілюстрацій.

Кореспонденція Скарґи приносить немале розчарованє. Не видно з оттих листів того великого мужа стану, проповідника, майже пророка, що визначав ся таким широким поглядом, мав мати такий глубокий вплив на сучасників і з таким славним іменем перейшов в польську історію, — ні, в листах Скарґа тільки рухливий Єзуїт, занятий безнастанно справами свого ордену, інтересами пропаґанди, що добром ордену і церкви мірить всї инші справи і події — справді тільки „ks. Piotr Skarga T. J.“, як його влучно називає видавець, — не щось більше. Між Скарґою, славленим в польській літературі, і Скарґою тих листів ріжниця така сама, як між клясичним лицем проповідника на образї Матейка, а тим сухим несимпатичним обличчем, яке показують сучасні ґравюри.

А може се тільки припадкове вражінє. Треба признати, що вида-